

ması (*el-İber*, III, 166) savâifin sürdürülmesine verilen önemi göstermektedir. Devlet başkanının görevlerinden sayılan savâif, Hişâm b. Abdülmelik'in ilk yıllarından itibaren Anadolu'nun iç kısımlarıyla (es-sâifetü'l-yümnâ [kübrâ]) Toroslar'ın aşağısında kalan sahil şeridi (es-sâifetü'l-yüsrâ [suğ-râ]) olmak üzere iki ayrı güzergâh üzerinden düzenlenmiş, bazan her iki güzergâha sefer düzenlendiği de olmuştur (Taberî, VII, 40). Abbâsiler'in iktidara gelmesiyle birlikte yaz seferleri tekrar başlamış (Ya'kübî, II, 364), Hârûnürreşid ve Mu'tasım-Billâh gibi halifeler seferlere bizzat kumanda etmiştir. Abbâsî hilâfetine zayıflama döneminde ortaya çıkan hânedanlar da savâifi devam ettirmiştir. Ahmed b. Tolun 268'de (882) yaz seferlerini Suriye valisinin kumandasında başlatmış, 336'da (947) Kuzey Suriye'yi hâkimiyeti altına alan Hamdânî Emîri Seyfûddeve vefat ettiği 356 (967) yılına kadar savâifi aksatmaya çalışmıştır (İbn Haldûn, III, 531; IV, 306).

Araplar'la Bizans arasında ilk mücadelelerle birlikte Bizans sınır boyunda ordugâhlar kurulmuş, özellikle savâif için ileri karakollar oluşturulmuştur (Belâzürî, s. 266-267). Yaz ve kış seferlerinin ilk hazırlıkları buralarda yapılır, gerektiğinde ülkenin diğer bölgelerinden asker sevk edilirdi. Nitekim 107 (725) yılındaki yaz seferine Medine'den 4000 kişi iştirak etmiştir (İbn Sa'd, V, 154). Seferlere ücretlilerin yanında önemli sayıda gönüllüler katılır, âni Bizans saldırılarını karşılamak için tehlikeli geçiş noktalarında kurulan karargâhlarda önemli miktarda asker bırakılırdı (Belâzürî, s. 234). Sefer hazırlıkları nisanın sonundan itibaren başlar, sefere katılacak birlikler Maraş ve Malatya'daki ordugâhlarda toplanır, mayıs sonunda veya haziranın ilk yarısında sefere çıkılır, altmış gün sonra aynı merkeze dönülürdü (Kudâme b. Ca'fer, s. 192-193). Bizans imparatorları da savâife karşı mart ayından itibaren bazı tedbirler alırlardı (Theophanes, s. 152, 154). Seferlerin kumandanları sefer esnasında güzergâhın valisi sayılırdı (Taberî, VIII, 32). Bazı kumandanlar çok sayıda sefere kumanda etmekle meşhur olmuştur. Muhammed b. Mervân, yeğeni Mesleme b. Abdülmelik, onun gazâ arkadaşları olarak bilinen Battal Gazî, kırk yıl bu seferlerde kumandanlık yapmasından dolayı "mâlikü's-savâif" diye isimlendirilen Mâlik b. Abdullah el-Has'amî (Belâzürî, s. 275) bunlardandır. Abbâsî halifeleri sâifeye büyük önem vermişlerdir. Veliiahtlığı ve halifeliliği döneminde çok sayıda sefere kumanda

eden Hârûnürreşid bir sefer dönüşü tacının üzerine "gazî" ve "hacı" kelimelerini yazdırmıştır (Taberî, VIII, 320-321). Abbâsî halifeleri kendilerinin yahut veliahtlarının katılmadığı seferlerde kumandanlarını Boğâ el-Kebîr, Münis el-Muzaffer, Vasîf b. Süvâr gibi Türkler'den veya kendilerine yakın kimselerden seçerler, başka biri kumandan tayin edilmediğinde bu görevi el-Cezîre valisi üstlenirdi. Toplumda itibar sahibi olan kimselerin bir yıl hacca gitmeyi, bir yıl Anadolu'ya savâife çıkmayı âdet edindiği bilinmektedir.

Düşmanı sınırdan uzak tutma, yıpratma ve ganimet elde etme gibi amaçlara yönelik olan savâifin nihâi hedefi Hz. Peygamber'in müjdelediği İstanbul fethini gerçekleştirmektir. Bu seferler bazan fethedilen yerlerin elde tutulmasını ve sınırların savunulmasını kolaylaştırıyor, es-Sugürü's-Şâmiyye, es-Sugürü'l-Cezeriyye ve Avâsım ordugâhlarının daima hazırlıklı olmasını temin ediyordu. Savâif çoğu zaman iki taraf açısından kesin sonuçlar vermemiş, ancak sınırların korunmasına yardım etmiştir. Savâifin Anadolu'nun harap olmasına, nüfussuz kalmasına ve şehir hayatının yok olmasına sebep olduğu iddiaları (Yinanç, s. 21) yanında farklı görüşler de ileri sürülmektedir (Baykara, s. 28). Kaynaklarda "Kitâbü's-Şavâif" adıyla eserlerin yazıldığından bahsedilmektedir. Vâkıdî, Heysen b. Adî ve İbn Âiz'e ait günümüze ulaşmayan bazı kitaplar bunlardandır.

Endülüs'te de hıristiyan krallıklarına karşı yaz aylarında düzenlenen seferler için aynı tabirin kullanıldığı görülmektedir. Bu seferler İslâmiyet'in yayılması, fetihlerin kalıcı olması, hıristiyanlara karşı bölgesel üstünlük sağlanması, düşmanın terdiginin edilmesi ve müslüman güçlerin canlı tutulması bakımından önemli rol oynamıştır. Bu seferlerle ilgili ilk bilgilere Endülüs Emevîleri'nin kurucusu I. Abdurrahman dönemine ait haberlerde rastlanmaktadır. Endülüs'te savâif ilk zamanlarda Sağrûlâ'lâ, Sağrûlevsat ve Sağrûlednâ adıyla üçe ayrılan sınır bölgesinden düzenlenirdi. IX. yüzyıldan itibaren Sağrûlâ'lâ ve Sağrûlednâ'da 25-50.000 kişilik dâimî bir ordu hazır tutulmaya başlanmıştır. Yaz seferlerine bazan bizzat hükümdar kumanda ederdi. Savâif için askerî birlik ve teçhizat temini, taşradan destek alınması, ordunun organizasyonu ve güzergâhın güvenliğinin sağlanması kumandanların görevleri arasındaydı. Genellikle haziran, bazan da mayıs başında başlayan savâif otuz kırk gün sürebilirdi. Kurtuba Ulucamii'nde

asılı olan sancak savâif birliği sefere çıkmadan önceki cuma günü sabit yerinden alınarak caminin duvarında başka bir yere asılır ve birlik seferden dönüşüye kadar orada kalırdı (*Eİ²* [İng.], VIII, 870).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "şyf" md.; Theophanes, *The Chronicle of Theophanes* (trc. H. Turtledove), Philadelphia 1982, s. 152, 154; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 154, 273, 286, 308; Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), s. 174, 242, 263, 288, 292, 367, 375, 423; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 194, 234, 235, 239-241, 266-267, 272, 275; Ya'kübî, *Târîh*, II, 229, 307, 328-329, 364, 395; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), III, 608; IV, 64-68; VI, 157; VII, 40, 88-90, 191; VIII, 32, 320-321; IX, 240; X, 96; Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc* (Zebîdî), s. 185-186, 192-193; Agobios b. Kostantin el-Menbicî, *el-Müntehab min Târîhi'l-Menbicî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1406/1986, s. 50 vd., 66-67, 71, 88; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), I, 274; II, 3; X, 325; XI, 244; XII, 80-81, 327; XXI, 351-352; XXIX, 180; XXXII, 114, 399; XXXIV, 334; XLVI, 320; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, I, 47-49; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, II, 185; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ali Abdüssâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, VII, 82, 163; VIII, 230; X, 77; XI, 137; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 278, 544; III, 22-23, 88-89, 166, 255-256, 422, 479-480, 531; IV, 306; İbn Hacer, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcüd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, II, 521; III, 245; V, 118; VI, 394; M. Halîl Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I: Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 21; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, İzmir 1990, s. 25-31; Sehar Abdülmecîd Münâvir el-Mecâli, *Teftavüvü'l-ceyşü'l-'Arabî fi'l-Endelüs*, Amman 1417/1996, s. 158-161; Rıza Savaş, "Emevîler Devrinde Sâife Seferleri ve Kayseri", *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri: 06-07 Nisan 2000* (haz. Ali Aktan v.dğr.), Kayseri 2000, s. 445-458; Şahin Uçar, *Araplar'ın Anadolu Seferleri*, İstanbul 2007, tür.yer.; Mustafa S. Küçükaşçı, "Anadolu'da Arap-Bizans Mücadelesi ve Sâife Seferleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 2, İstanbul 2000, s. 9-30; C. E. Bosworth, "Şâ'ifa", *Eİ²* (İng.), VIII, 869; J. D. Latham, "Şâ'ifa", a.e., VIII, 869-871.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

es-SAVÂİKU'L-MUHRİKA

(الصواعق المحرقة)

İbn Hacer el-Heytemî'nin

(ö. 974/1567)

Hulefâ-yi Râşidîn'in hilâfetlerine ve ashâbın faziletlerine dair eseri.

Kitabın sonunda yer alan müellife ait teminmede eserin adı *eş-Şavâ'îku'l-muhrîka* şeklinde zikredilmiştir (II, 647; krş. İbnü'l-İmâd, VIII, 371). Bununla birlikte muhtemelen konusunu göstermek amacıyla bu isme *alâ ehli'r-rafz ve'z-zendeğa* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1083; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 146), *alâ ehli'l-bida ve'z-zendeğa*; li-

ihvâni'l-ihtidâ³ ve'd-çalâl ve'z-zendeķa (Mu'cemû'l-mahţûâtî'l-mevcûde, I. 198; M. Habîb el-Hîle, s. 223) ifadeleri eklenmiştir. Eserin basılan nüshalarında adı eş-Şavâ'îku'l-muhrîka fi'r-red 'alâ ehli'l-bida⁴ ve'z-zendeķa (Kahire 1308, 1385/1965) ve eş-Şavâ'îku'l-muhrîka 'alâ ehli'r-rafz ve'd-çalâl ve'z-zendeķa (bk. bibl.) biçimindedir. Müellif kitabının ön-sözünde talep üzerine Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in hilâfetlerinin meşruiyeti hakkında bir eser kaleme aldığını, 950 Ramazanında (Aralık 1543) Mekke'de fazla miktarda Şîa gruplarının bulunması sebebiyle eserin Mescid-i Harâm'da okunması isteğini kabul ettiğini, daha sonra kitabın mevcut kısmını zenginleştirmekle beraber Hz. Osman ile Ali'nin hilâfetlerini de eklemeyi düşündüğünü kaydetmektedir.

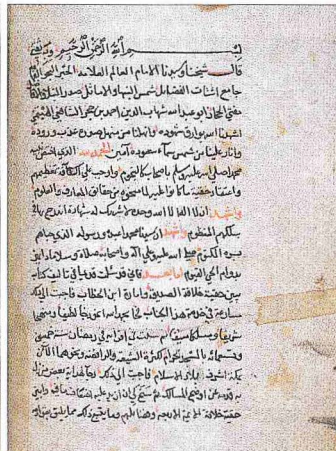
eş-Şavâ'îku'l-muhrîka üç mukaddime, on bir bab (önsözde on bab olarak kaydedilmiştir) ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Birinci mukaddimede bid'atın, özellikle ashaba dil uzatma bid'atının yerilmesine ve ashabın faziletine dair hadis rivayetlerine yer verilmiştir. Ancak eseri neşredenler bu rivayetlerin çoğunun zayıf, mevzû ve metrûk olduğunu belirtmiştir. İkinci mukaddimede devlet başkanını belirlemenin hem ashabın icmâi ile hem de aklen gerekli olduğu, üçüncü mukaddimede devlet başkanını belirlemenin veliaht tayini veya onu seçmeye ehil kimselerin (ehlü'l-hal ve'l-akd) bir kişiyi seçmesi yöntemleriyle olabileceği hususlarına temas edilmektedir.

Eserin beş fasıldan oluşan birinci bölümü (bab) Hz. Ebû Bekir'in hilâfete getiriliş şeklinin anlatılmasıyla başlar, ardından bu konudaki icmâden söz edilir ve birkaç kişinin biatta gecikmesinin icmâi bozmaya çağrı ifade edilir. Üçüncü fasılda bazı âyetlerin yanı sıra on beş hadisin dolaylı biçiminde onun hilâfetine delâlet ettiği ileri sürülür.

Dördüncü fasılda Ebû Bekir'in hilâfeti hakkında Hz. Peygamber'in bağlayıcı bir beyanda bulunup bulunmadığı konusu tartışılır ve böyle bir beyanın olmadığı sonucuna varılır. Beşinci fasılda (I, 76-152) Şîa gruplarının Ebû Bekir'in hilâfeti aleyhine delil ileri sürdükleri iddialara cevap verilir. Takyyüddin es-Sübkî'nin, 750 (1349) yılında Hz. Ebû Bekir'e lânet eden bir Râfizî'nin Mâlikî kadısının nâibi tarafından kâfir sayılıp katline hükmedildiği anlatılır, buna benzer konularda âlimlerin farklı görüşleri aktarılır; sonuçta söz konusu kişinin katlinin isabetli olduğu müellifçe de kabul edilir. İkinci bölümde Ehl-i beyt'ten olup da Hz. Ebû Bekir ve Ömer'i, kısmen de Hz. Osman'ı aşırı derecede öven şahsiyetlerin beyanları aktarılmış, dört fasıldan oluşan üçüncü bölüme Hulefâ-i Râşidîn'in faziletleriyle başlanmıştır. İkinci fasılda, sadece Hz. Ebû Bekir'in faziletlerine dolaylı biçimde temas eden on iki âyetle birinci babda zikredilen on dört hadise ilâveler yapılarak yetmiş bir rivayet zikredilmiştir. Üçüncü fasılda aktarılanlarla birlikte dört halife ile diğer sahâbilerin faziletlerini içeren rivayetlerin sayısı 114'e çıkarılmıştır. Dördüncü fasılda yine Hz. Ebû Bekir'i öven ashaba ve selefeye ait sözler nakledilmiştir. Eserin dördüncü ve beşinci bölümleri Hz. Ömer hakkındadır. Burada sözü geçen hadislerden Hz. Ömer'e atıfta bulunanlara işaret edilmiş, hilâfete getiriliş biçimine değinilmiş ve "emîrül-mü'minin" diye anılmasının sebebi anlatılmıştır. Yedi fasıldan oluşan beşinci bölümde sırasıyla Hz. Ömer'in İslâm'a girişi, Resûlullah tarafından "Fârûk" diye isimlendirilmesi ve hicreti anlatıldıktan sonra yukarıda geçen Hz. Ömer'le ilgili otuz dört hadisin yanında otuz dört hadis daha zikredilmiştir. Ardından bazı sahâbî ve tâbiîlerin Hz. Ömer'e övgüleri, on beş civarındaki

olayda ona ait görüşün vahiy ile teyit edilmesi ve kendisine nisbet edilen beş kerametten söz edilmiş, kanaatkârlığına, Allah'a teslimiyetine değinilmiştir. eş-Şavâ'îku'l-muhrîka'nın altıncı bölümünde Hz. Osman'ın hilâfete getirilmesi, yedinci bölümünde İslâmiyet'i benimsemesi, Habuşistan'a ve Medine'ye hicreti, Resûlullah'a nisbet edilen otuz dört hadiste faziletleri anlatılmış ve şehid edilmesinden bahsedilmiş, onun hayatı boyunca yaklaşık 2400 köle âzat ettiği belirtilmiştir. Bölümün sonunda Hâricîler'in Hz. Osman'a yönelttiği ithamlar cevaplandırılmıştır. Eserin sekizinci bölümü Hz. Ali'nin hilâfetine ayrılmıştır. Burada önce Hz. Osman'ın şehid edilişi izah edilmiş, ardından Hz. Ali'ye biat edilmesi anlatılmıştır. Beş fasıldan oluşan dokuzuncu bölüm Hz. Ali'nin faziletlerine dairdir. Çocuk yaşta İslâmiyet'i benimsemesine değinildikten sonra faziletleri hakkında kırk hadis nakledilmiş, dördüncü fasılda kerametlerinden, kendisine nisbet edilen veciz sözlerden ve şehid edilmesinden bahsedilmiştir. Kitabın Hz. Hasan'a ayrılan onuncu bölümünde onun Kûfe halkının biatıyla hilâfete getirilmesi ve altı ay sonra müslüman kanının dökülmesini önlemek amacıyla hilâfeti Muâviye b. Ebû Süfyan'a terketmesi anlatılmış, ardından on iki hadiste faziletleri zikredilmiş, bazı sözleri ve davranışlarına yer verildikten sonra muhtemelen zehirlenerek öldürülmesine değinilmiştir.

eş-Şavâ'îku'l-muhrîka'nın on birinci bölümü Ehl-i beyt'in faziletleri hakkında olup üç fasıl ve bir hâtimeden meydana gelmektedir. Eserin üçte birine yakın bir hacimde olan bu bölümde Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile evlendirilmesi anlatıldıktan sonra Allah'ın Ehl-i beyt'i arındırmayı murat ettiğini ifade eden âyetten başlamak üzere (el-Ahzâb 33/33) çeşitli sûrelerden alınan on üç âyetin tefsiri yapılmış ve birçok hadis zikredilerek Ehl-i beyt'in üstünlüğü vurgulanmıştır. Ancak anılan âyetlerin çoğunun gerek zâhirî mânaları gerekse yer aldıkları kompozisyon içinde konuyla alakalı görülmediği, rivayetler arasında da -nâşirlerin araştırmalarına göre- zayıf ve mevzû hadisler bulunduğu görülmektedir. Ardından, "De ki: Ben bu davetime karşılık sizden yakınlık -akrabalık- sevgisinden başka bir bedel istemiyorum" meâlindeki âyetin (eş-Şûra 42/23) Ehl-i beyt açısından yorumu yapılmış, onları sevmenin imanının kemalinden sayıldığı ve onlara buğzetmekten sakınmak gerektiği belirtilmiştir. Fakat nakledilen rivayetlerden çoğunun zayıf ve mevzû olduğu belirtilmiştir. Bölü-

eş-Şavâ'îku'l-muhrîka'nın ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1255)

mün ikinci faslı, çoğu birinci fasılda geçen hadislerden kırk dört tanesinin sıralanmasından oluşmaktadır. Bu bölümde Ehl-i beyt'ten Hz. Fâtıma, Hasan ve Hüseyin hakkında rivayet edilen otuz hadisin nakli ve Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinin anlatılmasından sonra geride kalan dokuz imamın menkibelerine temas edilmiştir.

Eserin hâtime kısmının başında müellif, kitabı yazmaktaki gayesinin ashaba yönelik ithamlara cevap verip onları akla-maktan ibaret olduğunu söylemektedir. Burada ayrıca bütün sahâbilerin güvenilir ve dürüst (adl) insanlar oldukları, kendilerinden övgü ile bahsedilmesi gerektiği noktasında Ehl-i sünnet'in ittifak içinde bulunduğu anlatılır. Ardından ashabi öven sekiz âyetin kısa açıklaması yapılır ve konuyla ilgili birçok hadisin kitabın başında zikredildiği hatırlatılır. Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde Muâviye b. Ebû Süfyan'ın halife değil bir melik olduğu kaydedildikten sonra fâsik bir insan olan Yezid b. Muâviye'ye lânet etme konusunda âlimler arasında ihtilâf çıktığı belirtilir. Hâtime Ömer b. Abdülazîz'in erdemlerinden bahsedilen bir kısım sona erer. Müellif, *eş-Şavâ'îku'l-muhrika*'nın tetimmesinin başında eserini bitirdikten on dört yıl sonra Şemseddin es-Sehâvî tarafından kaleme alınan Ehl-i beyt'in menkibeleriyle ilgili bir kitap gördüğünü, bu kitabı özetlediğini ve yer yer bazı ilâveler yaptığını belirtmekte, bu çalışmanın kendi eserinin sonuna eklenmesini istemektedir. Bu ekte Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'e yönelik vasiyeti ve öğütleri, onlara sevgi ve saygı göstermenin önemi, üstünlükleri vb. hususlar anlatılmaktadır.

eş-Şavâ'îku'l-muhrika, önsözünde anlaşıldığı üzere, 950 (1543) yıllarında Mekke'de bulunan bir Şii'nin kendi imâmet görüşlerini oraya gelen diğer müslümanlara telkin etme çabaları münasebetiyle kaleme alınmıştır. Bu yönüyle eser Şia'ya karşı bir reddiye niteliği taşır. Kitabın birinci mukaddimesinde genel anlamıyla ehl-i bid'atı, özellikle de Sünnîler'ce küçültücü bir isim olarak kullanılan Râfıza'yı ve Şia'yı konu edinen ve çoğu merfû hadis diye kaydedilen onlarca rivayette küfre ve lânete varan ağır ifadeler kullanılmaktadır. Ancak eserin nâşirleri rivayetlerin çoğunun zayıf, çok zayıf veya mevzû olduğunu belirtmektedir. Esasen eserin adı da müellifin anlayışına işaret etmektedir. Müellifin Hz. Ali'nin faziletleri hakkında kaydettiği hadis rivayetlerinde de yer yer benzer ârizalar göze çarpmaktadır. İbn Hacer'in, bu eseriyle -siyasî bir mezhep olduğundan-

imâmet-hilâfet konularında itidali koruyamayan Şia'ya aynı üslûpla cevap vermeyi hedef aldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple o, Şia âlimleri tarafından tekfire kadar varan ağır eleştirilere mâruz kalmıştır (Hânsârî, I, 347, 353, 361-364; *DMBİ*, III, 332).

Müellifin bizzat verdiği bilgiye göre (II, 647) *eş-Şavâ'îku'l-muhrika* telifinden on dört yıl sonra Mağrib, Mâverâünnehir, Keşmir, Hindistan ve Yemen gibi bölgelere ulaşmıştır. Osmanlı âlimlerince ilgi gören eserin bazı yazma nüshaları İstanbul kütüphanelerinde (Millet Ktp., nr. 1170; Beyazıt Devlet Ktp., nr. 9155) mevcuttur (*DİA*, XXIII, 151; yazma nüshaları için ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, II, 508-509; *Suppl.*, II, 527; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde*, I, 198-199). Kitap defalarca basılmıştır (Bulak 1290; Kahire 1292, 1307-1308, 1312, 1324, 1341, 1375; *Tahtîrû'l-cenân* ile birlikte Lahor 1895; nşr. Abdülvehhâb Abdullatif, Kahire 1385/1965; nşr. Abdurrahman b. Abdullah et-Türkî - Kâmil Muhammed el-Harrât, I-II, Beyrut 1417/1997). Esere Nûrullah et-Tüsterî *eş-Şavârimü'l-muhrika* ve Ahmed b. Muhammed el-Murtazâ *el-Bihârü'l-muğrika fi's-şavâ'îki'l-muhrika* adıyla reddiye yazmıştır (Abdülmelik b. Hüseyin, I, 283, 315). Hasib Seven kitabı *Yakıcı Yıldırımlar* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir (İstanbul 1990).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hacer el-Heytemî, *eş-Şavâ'îku'l-muhrika* (nşr. Abdurrahman b. Abdullah et-Türkî - Kâmil Muhammed el-Harrât), Beyrut 1417/1997, I-II, tür.yer.; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1083; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 371; Abdülmelik b. Hüseyin el-Âsimî, *Simtû'n-nüccâmî'l-avâlî fi enbâ'l-evâil ve't-tevâil*, Kahire 1380/1960, I, 283, 315; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, I, 345-364; Serkîs, *Mu'cem*, I, 83; Brockelmann, *GAL*, II, 508-509; *Suppl.*, II, 527; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 146; Abdülcebbâr Abdurrahman, *Zehâ'irü't-türâşî'l-Arabî el-İslâmî*, [baskı yeri yok] 1401/1981, I, 92; Abdülmuiz Abdülhamid el-Cezzâr, *İbn Hacer el-Heytemî*, Kahire 1401/1981, s. 207; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-Arabiyyetü'lletî nüşiret fi Mısr beyne 'âmey 1900-1925*, Kahire 1983, s. 116; Ömer Feruh, *Me'âlimü'l-edebî'l-Arabî fi'l-âşri'l-hadis*, Beyrut 1985, I, 402-409, 416; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, II, 160; M. Habîb el-Hile, *et-Târîh ve'l-mü'errîhün bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 223-224; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâbü'lî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], I, 198-199; Cl. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1992 à 1994", *MIDEO*, XXII (1994), s. 271-396; C. van Arendonk, "İbn Hacerülheytemî", *İA*, V/2, s. 737-738; a.mif. - [J. Schacht], "İbn Hâdjâr al-Haytami", *EI²* (İng.), III, 779; İlyas Üzümlü, "İsnâaşeriyye", *DİA*, XXIII, 151; M. Âsaf Fikret, "İbn Hacer-i Heytemî", *DMBİ*, III, 332.

MUHAMMED ARUÇI

SAVAKLAR MESCİDİ

(bk. CEMÂLİZÂDE TEKKESİ).

SAVAR

(سوار)

(ö. 541/1146'dan sonra)

Haçlılar'a karşı verdiği mücadelelerle tanınan Türk kumandanı.

Seyfeddin Mesud Savar, Busrâ Valisi Aytekin el-Halebî'nin oğludur. Hakkında verilen bilgiler, Dimaşk Atabegi Tuğtegin'in ölümünün ardından onun yerine geçen oğlu Tâcülmülûk Börî'nin kumandanlarından biri olarak ön plana çıktığı 523 (1129) yılından sonraki faaliyetleriyle ilgilidir. Kudüs Kralı II. Baudouin, Trablus Kontu Pons, Antakya Prinkepsi II. Bohemund ve Urfa Kontu Joscelin ile birlikte Dimaşk'ı kuşattığında (523/1129) şehrin Haçlı tehdidinden kurtulmasında önemli rol oynayan Savar, bu olaydan kısa bir süre sonra Tâcülmülûk Börî'nin hizmetinden ayrılarak Halep'e gitti. İmâdüddin Zengî, Savar'ı çok iyi karşılayarak kendisine birçok iktâ verdiği gibi Halep ve civarına şahne tayin etti. Zengî, yeniden şiddetlenen Selçuklu-Abbâsî halifelîği çekişmesinden dolayı Musul'a gittiğinde (525/1131) onun Suriye'deki işlerini yöneten Savar aynı yıl Esârib yakınlarına kadar uzanan bir yağma akını yaptı. Ardından Dimaşk Atabegliği'ne bağlı Humus arazisine bir akın düzenledi (526/1132). Urfa Kontu Joscelin, Halep bölgesine saldırınca Tel Bâşir üzerine hücum edip Haçlılar'ın 1000 atlı ve yaya askerini öldürdükten sonra bölgeyi yağmaladı (527/1133).

Bu sırada el-Cezîre bölgesindeki kalabalık Türkmen kitleleri Zengî'nin teşvikiyle Halep bölgesine gelerek Savar'ın hizmetine girdi. Savar bu Türkmen kuvvetleriyle beraber Antakya Prinkepsliği topraklarına saldırıya geçince Antakyalılar, Kudüs Kralı Foulque'u yardıma çağırmak zorunda kaldılar. Süratle harekete geçen Kudüs kralı, bir Türkmen grubu tarafından Bârin (Montferrand) Kalesi'nde sıkıştırılmış olan Trablus Kontu Pons'u kurtardı ve ardından Antakya'ya geldi. Kinnesrîn'de yapılan savaşta Savar'ın kuvvetleri yenilgiye uğradı. Savar'a bağlı Türkmenler daha sonra Kinnesrîn'den Halep'e yönelen Haçlılar üzerine bir baskın düzenlediler. Büyük kayıplar veren Haçlılar Antakya'ya dönmek zorunda kaldılar. Menbic hâkimi Hassân b. Gümüştegin ile iş birliği yapan Savar kuzeyden gelmekte olan Urfa Kontu II. Josce-